

MARKÓ BÉLA

NÉPVISELET ÉS TORNACIPŐ

avagy: miért nincs világhír, ha van

...világraszólóan modern
is csak úgy lehetsz,
ha a folytonosságot –
kopottabb szóval:
a gyökereket – nem
tagadod meg, hanem
éppen ellenkezőleg,
kihasználod.

■ 1989 decemberének lázában próbáltunk egyik napról a másikra mindent megváltoztatni körös-körül, amit csak lehetett. Volt, amit sikerült, és van, ami máig változatlan. De a régi elnevezések helyett újakat kitalálni végül is nem volt nehéz, többek közt az újságok és folyóiratok többsége is átkeresztelkedett hirtelenjében. Így lett a marosvásárhelyi *Igaz Szóból* is *Látó*, és a nevet ugyan közösen, az újkeletű demokrácia szabályaihoz igazodva döntöttük el, de az ötlet a frissen felkent főszerkesztőtől, vagyis tőlem származott. Amint azt itt-ott már elmondtam, meg is írtam valahol, hogy illő naivsággal Batsányi János egyik versének a címét írtuk fel a lapra, és éveken át idézet is szerepelt folyóiratunk borítóján a francia forradalmat üdvözlő költeményből: „Vidulj, gyászos elme! megújul a világ” (*A látó*). Ez a vers legelső sora, nagyon időszerűnek éreztük akkor, persze bármelyik sort választhattuk volna, mindegyik alkalmas volt lelkesedésünk érzékeltetésére: „Uralkodjék köztünk ész, érdem, igazság, / Törvény s egyenlőség, s te áldott szabadság.”.Hát kell-e ennél tömörebb politikai program? Mert mondanom sem kell, hogy politika és irodalompolitika akkor Erdélyben ugyanazt jelentette számomra. Idézhetjük volna akár a másik forradalomköszöntő versét is Batsányinak: „Vigyázó szemetek Párizsra vessétek” (*A franciaországi változásokra*), 1789-ben íródott az is, pontosan kétszáz esztendővel azelőtt. Bár az a felszólítás tulajdonképpen a zsarnokokat fenyegeti, hozzájuk szól vészjóslóan („Hív jobbágyi-

toknak felszentelt hóhéri, / Jertek, s hogy sorsotok előre nézzétek”), de nyilván a magyar glóbusz akkori forradalmárainak vagy reformereinek is ugyanúgy Franciaországra kellett figyelniük. Bizony errefelé már régóta Párizsra kell vetnünk a szemünket, esetleg Londonra, néha Berlinre, mostanában folyamatosan Brüsszelre és Washingtonra. Ha pedig művészetről, irodalomról, netán tudományról van szó, akkor nem árt New Yorkra vagy Stockholmra is figyelni. Mondhat bármit Moszkva vagy Peking, elismerést is adhat nekünk, megköszönjük, de nem ez az igazi. Párizsból, vagyis nyugatról várható a valódi kitüntetés, ott van a minőségi ellenőrző hivatala mindannak, amit teszünk. Onnan jön a jó. Néha a rossz is, a nagy, a rettenetes, a jövátéhetetlen rossz: Trianon. De Munkácsy itthon festett remekműveket, mégis ott lett belőle igazán ismert és elismert festő. Brâncuși is Párizsban lett korszakos jelentőségű szobrász. Holott Bukarestben is volt, aki volt. Nem folytatom, hiszen fontosabb nekem most ennek a fordítottja, nem arról akarok beszélni igazság szerint, hogy a kétszáz évvel ezelőtti felszólítást megszíveltük-e, és elég gyakran fordítjuk-e a szemünket nyugatra, vagyis a Nyugatra, így nagy kezdőbetűvel, hanem azt kérdezem magamtól mostanában újra meg újra, hogy a Nyugat veti-e ránk vigyázó szemét, és ha igen, mire vigyáz vajon. Mit akar látni valójában? Demokráciát? Drakula kastélyát? Báthori Erzsébet vereslő fürdővizét? Azt is, ami látható, és azt is, ami csak képzelhető? Van a Nyugatnak is képzelőereje ehhez természetesen. Csak az a kérdés, hogy mit képzelsz, mit akar képzelni rólunk. Ezúttal nem is a politikára gondolok elsősorban, pedig arról is lehetne keseregni bőven, hogy néznek ugyan minket nyugatról, mégsem látnak. Nem látják, hogy ez egy másik ország, más hagyományokra támaszkodva, és talán más szabályok szerint kellene fölépíteni itt ugyanazt az élhető világot, mert tetszik, nem tetszik, copy paste-tel nem lehet demokráciát csinálni. De én most maradandóbb értékeinkről szeretnék szólni, irodalomról, művészetről elsősorban, építészetéről is természetesen, hogy vajon mit kínálunk, illetve mit kellene kínálnunk. A szaploncai vidám temetőt, ahol megborzong a föld, ahol a halottak fel-felkacagnak a föld alatt, ha meghallják az idegenvezető szájából saját sírfeliratukat? Igen, azt is. És mielőtt hevesen tiltakozni kezdene a kedves olvasó, hadd magyarázzam meg, mire jó ez a példa: úgy tűnik, hogy miközben a politikában a saját tükörcsüvét vagy torzképét keresi, addig szellemiekben a Nyugatot mégis az érdekli, amikor idepillant, amit maga körül nem láthat. Nekünk is arra kellene figyelniünk tehát nyugaton, azon kellene ámuldoznunk, amit magunk körül nem láthatunk. Legyen szó a Gauguin által megörökített tahiti asszonyokról vagy mondjuk, Michelangelo freskójáról a Sixtusi kápolna mennyezetén.

Kérdés, hogy tényleg csereszavatos-e a mi itteni világunk, és ha igen, tudatában vagyunk-e, hogy ez mit jelent. Más szóval: milyen messze van Barcelona Marosvásárhelytől? Mindjárt megmagyarázom azt is, miért éppen Katalónia fővárosát hozom fel példaként, de addig is: a válasz nyilván az lehetne, hogy ugyanolyan messze, mint Marosvásárhely Barcelonától. Nos azt hiszem, ez így túl egyszerű, ugyanis ma még Erdély sokkal, de sokkal messzebb van Katalóniától, mint Katalónia Erdélytől. Nem csak azért, mert Katalóniának ma autonómiája van, és annál is többet szeretne, miközben Erdélynek vagy ezen belül Székelyföldnek semmiféle önállósága nincsen. Nagyon lényeges politikai különbség ez természetesen, erről is kell beszélni folyamatosan, de én most egy barcelonai élményemet – érzésemet – próbálom felidézni a kilencvenes évekből, politikailag kevésbé fontos talán, viszont nekem sokat segített erdélyi dilemmáink megértésében, illetve annak tisztázásában, hogy alkotói sikereink vagy kudarcaink titkát nem ott, hanem itt Erdélyben, itt Romániában vagy

Magyarországon, a Balkánon vagy Kelet-Közép-Európában lelhetjük meg, és vigyázó szemünket csakis azért kell – de azért viszont nagyon! – a Nyugatra vetnünk, hogy fejtsük meg titkaikat, és lehetőleg tanuljunk is belőlük. A módszer kell nekünk tőlük, nem a végeredmény, ez nyilvánvaló. A háló és nem a hal: hányszor hallottuk ezt a kilencvenes években, aztán utána egyre ritkábban. Hogy a múlandó politikát – és a múlthatatlan társadalmi dilemmákat – ismét idekeverjem, talán a demokráciának sem a végeredményét kellett volna elirigyelnünk, hanem azokat az utakat-módokat, amelyeknek segítségével az annak idején oly gunyorosan lesajnált, de igazán soha nem is létezett „eredeti demokráciánkat” megteremthettük volna. Vagyis nem egy innen-onnan átmásolt rendszert kellett volna építenünk, hanem igazodnunk kellett volna a konkrét körülményekhez, amit sajnos nem tettünk meg, illetve időnk sem nagyon volt ezen gondolkozni. Igen, a megoldásokra is oda kellett volna figyelni, de ismétlem, elsősorban mégis a módszert kellett volna megtanulni, hogy miképpen lehet eljutni egy működő demokráciához.

Amikor 1996 júniusában Gálfalvi Zsolttal, a Romániai Magyar PEN Club elnökével együtt résztvettem a nemzetközi PEN által, az UNESCO védnökségével Barcelonában megszervezett nyelvi jogok világkonferenciáján, még voltak illúzióim nekem is arról, hogy miképpen kell gyorsan demokráciát építeni a volt kommunista országokban. Akkori, franciául elhangzott felszólalásomból idézek: „A jövő Európáját sokszínűnek látom, ahol emberek, javak, eszmék szabadon áramlanak, és ahol a nyelvi, felekezeti és etnikai másság az államok kincse, nem pedig a megkülönböztetés eszköze. Ehhez pedig arra van szükség, hogy megszűnjön az értékek értelmezésének kettőssége, amely kettéválasztja Európát: Kelet- és Nyugat-Európává. Nem igaz, hogy más törvények alapján szerveződhet a jogállam Keleten, mint Nyugaton, és hogy regionális sajátosságok szerint értelmezhető a tolerancia. Ami működik a gyakorlatban Nyugat-Európa országaiban a nyelvi közösségek jogi szabályozására vonatkozóan, annak működnie kell Keleten is. Nincs demokrácia abban az országban, ahol a nyelvi közösségek alapvető, elemi jogait nem ismerik el. Sajnálatos módon ez vonatkozik Romániára is.” Hát igen, nem árt néha elővenni régi mondatainkat, hogy mi igaz még belőlük, és mi nem. Alapvetően ma is hiszek abban, hogy a demokrácia egy és oszthatatlan, de ma már tudom, hogy tőlünk nyugatra is nagy bajok vannak több helyen is a nyelvi jogokkal, másrészt meg azt is tudni vélem, hogy a regionális sajátosságok és történelmi hagyományok figyelembevétele nélkül sem jogállami elveket, sem kulturális értékrendet érvényesíteni nem lehet. Szóval, bár a lényegyet tekintve ugyanazt mondanám ma is, mint egykor Barcelonában, mégsem ugyanúgy. Feltehetőleg óvatosabb és kritikusabb lennék a Nyugattal is. Egyébként akkor jártam először Barcelonában, és a konferencia után, elutazás előtt még bőven volt időm szétnézni a városban. Nem szoktam bedekkerből készülni, ha utazom valahova. Antoni Gaudíróól tudtam persze, épületeinek fotóit is láttam már azelőtt, de nem élt bennem annyira élenken a hajdani lapozgatás egy albumban, hogy mellbe ne vágott volna ezeknek az architektúrális csodáknak a látványa, és mivel úgy jött ki a lépés, utolsóként éppen a lenyűgöző, nyomasztó és fel-emelő La Sagrada Famíliaát néztem meg, egy nem létező világ nagyon is létező, befejezetlen templomát. Mintha ott állna tűző napsütésben egy hatalmas, szeszélyesen elfolyó kőcsipke-tömkeleg, egy Juhász Ferenc-eposz tulajdonképpen, a homály titokzatos emlékműve. A Gaudí-épületeken ide-oda kígyózik a kő, lecsordul, mint a szintén katalán Salvador Dalí festményein a megolvadt idő. Meg aztán Joan Miró színes gyermekrajz-univerzuma is innen származik, játékos formái is ennek a monumentális világnak a forgácsai.

Kicsinek éreztem magamat, magunkat. A marosvásárhelyi Kultúrpalota és Városháza épületegyüttese jutott eszembe, hogy szecesszió az is, ráadásul a barcelonai – amely persze az organikus építészet jegyeit is mutatja – még valamivel korábbi is, de mennyivel merészebb a mieinknél a boszorkányos Grimm-meséket idéző Casa Batlló, a Güell park és különösen az életmű csúcsa, az előbb említett Szent Család templom. Kecskemétre is gondolhattam volna vagy Szabadkára természetesen, de a lényeg, hogy valami különös frusztrációt éreztem: hogy lemaradtunk. Hogy provinciálisak vagyunk. Nemcsak közhelyes igazságok vannak, hanem közhelyes közérzetek is. Ez az volt. Mint ahogy közhelyes lett volna ennek az ellenkezője is, ha dacosan fölszegem a fejem, és azt mondom: a miénk szebb. Vagyis a magyar Komor Marcell jobb. Mert fegyvelmezettebb. Mert harmonikusabb. Mert nem dekadens. Mert díszes, mint egy kalotaszegi képviselő. Nos nem tagadom, én akkor a legfőbb különbséget a bátorságban láttam, hogy Gaudiék merték meghökkenteni a barcelonai polgárt, a városvezetés pedig – igaz, amint később utánaolvastam, nem kevés vitával – erre rábólintott, tehát hagyta magát meghökkenteni. Különbség ez kétségtelenül, és erre a bátorságra érdemes nekünk is odafigyelnünk. „Vigyázó szemünket” nem árt újra meg újra arrafelé fordítanunk, hiszen a spanyolok vagy portugálok merészségének például nemcsak a művészetekben köszönhetünk ezt-azt, hanem ismeretlen tengerek és földrészek felfedezése is így volt lehetséges. De szabad-e, kell-e egymás mellé tenni a tengerre néző Barcelona tengeri szörnyeket is megidéző jelképeit, a Casa Batllót vagy a La Sagrada Familiát és újabb kori erdélyi építészetünk olyan szimbólumait, mint a sztánai Varjúvár meg a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, esetleg a marosvásárhelyi közüzemek épülete? Gaudi látszik Marosvásárhelyről, Kós Károly valószínűleg nem látszik Barcelonából.

Nem tagadom, akkor még, ezelőtt bő két évtizeddel elsóhajtottam én is magam, hogy íme, vannak szerencsésebb nemzetek Európában, mert előttünk járnak a konvenciók lerombolásában, és méltán tartanak számat ámulatunkra. Álmélkodni ma is szívesen álmélkodom rajtuk, ez igaz, hiszen azóta is őszintén szeretem például a katalán művészek morbid humorát és filozófiai mélységeket meg magasságokat bejáró fantáziáját. Viszont éppen úgy – vagy jobban? – szeretem a Varjúvár pontos fejszecsapásokkal körberajzolt vonalait, mozdíthatatlannak tűnő beágyazottságát, évezredes nehézkedését, mérhetetlen tömegét. Kívülről érthető, belülről felfoghatatlan, mint a havasi ember. Viharos tengeren száraz lábbal lépdelő csodalény Gaudi Szent Családjá, erdélyi fagyban olvadásra váró, subájába burkolózott hegyi ember Kós Károly Varjúvára. Ki-ki a maga helyén. Rég nem érdekel már, vagy ne túlozzak: nem érdekel olyan nagyon, amit világhírnek mondunk. Illetve tovább pontosítok, világhír csak akkor van, hogyha van hagyományos értelemben vett világ. Mít jelentene ez szerintem? Hát elsősorban, hogy van egy központ, egy középpont, és „vigyázó szemünket” arra a központra kellene vetnünk, hívják Párizsnak vagy New Yorknak. Lenyűgöző hely nekem mindkettő, talán sehol olyan jól a Kárpát-medencén kívül nem éreztem magam, mint a Szajna partján vagy a megbolondult európai városként nyüzsgő Manhattanben. De Rómában is. Meg aztán Görögországban az Égei-tenger partján is. Hogy jönnek ezek egymáshoz? Sehogy. Tudom már egy ideje, hogy nincsen középpontja ennek az itt-ott behorpadt vagy kidudorodott labdaféleségnek, amelyen élünk, legalábbis a felszínén nincsen ilyen középpont, csak legfelül, a magmában, az elviselhetetlen forróságban, de attól nagyjából ugyanolyan távolságra vagyunk, szülővárosom, Kézdivásárhely éppúgy, mint a Niagara vízesés vagy Washingtonban a Capitolum. Nem ment fel ez minket a világhírért folytatott verseny alól, de mégis más megvilágításba helyezi azt.

Nincsen hát egy olyan hely, amelyhez igazodni kellene, közeledni hozzá vagy távolodni tőle, és fejlődés sincs a művészetben vagy az irodalomban olyan értelemben, mint a tudományban, de van változás, egyidejű, biztató és megnyugtató. Változást jelent Gaudí, és változást jelent Komor Marcell vagy Kós Károly is, mindannyian érdemesek a világhírré, és ha így szemléljük ezt, akkor már csak apró bosszúság, hogy ki megkapja a méltó elismerést, ki csak félig-meddig, ki pedig egyáltalán nem. Hogyha sikerül hozzátenni valamit, egy épületet, egy képet, egy verset a helyhez, ahol élünk, ahhoz a szellemhez, amelyben felnőttünk, akkor már mi is hozzájárultunk a változáshoz. Nem a fejlődéshez, ismétlem, abban én egy ideje nem hiszek, és nem gondolom, hogy az *Odüsszeia* meg a *Háború és béke* között van valamiféle hierarchia. Egyformán érvényesek ezek a monumentális munkák ma is, és ez engem nemhogy elkésérítene, hanem éppenséggel felvidít, ha arra gondolok, hogy lám, az idő nem számít, mert értem ezt is, azt is. Így helyezhető számomra egymás mellé egy virtuális időben és térben Gaudí, Le Corbusier, Moholy-Nagy, Ybl Miklós vagy Kós Károly is. Ezek az értékek nem rangsorolhatók, mert érvényes művek között nem lehetséges a rangsor, és minden hierarchia önellentmondás vagy legalábbis valamiféle esztétikai tautológia.

A hetvenes évek elején egyetemi hallgatóként a Petőfi – akkor már a romániai utcanév-változtatások perverz logikájának megfelelően: Avram Iancu – utcai bentlakásból a Főtéren át, a Mátyás-ház mellett elhaladva jutottam el az egykori Marianum épületében működő Filológia karra. Csütörtök délutánonként még láthattam, ahogy a Telefon-palota előtti kis parkocskában némán, egymásba fogózva táncoltak a kimenős széki cseléd lányok, hagyományos népviseletben. Szót is alig ejtettek, csak forogtak, ahogy Kányádi Sándor *Fekete-piros* című versében megírta: „Akár a kéz, ha ökölbe kékül, / zeneszó, énekszó nélkül”. Énekelni nem szabadott nekik, zavarták volna a város rendjét. Torokszorító látvány volt, de megszoktam, hozzátartozott Kolozsvárhoz. Később eltűnt ez is, mint még sok minden. Aztán Barcelonában viszontláttam a néma táncot, vasárnap összegyűltek a gótikus negyedben a katalánok, egyikük-másikuk szatyorban vagy sporttáskában hozta magával a tornacipőt, és az ellenállás emlékére némán, mindenféle zenekíséret nélkül eltáncolták a Franco-diktatúra idején betiltott Sardana-táncot. Mintha álom lett volna, ma már nem is tudom, ott voltam-e, vagy csak képzelem, viszont egy biztos: a hajdani Kolozsvárt – és Marosvásárhelyt, de Sztánát is – megtaláltam a katalán fővárosban. Egy nyelvről, nyelvhasználatról szóló tanácskozás résztvevőjeként rájöhettek, hogy ugyanabban a világban élünk bárhol ezen a földtekén, bármilyen nyelvet is beszélünk. A széki fekete-piros ruha meg a katalán tornacipő között végül is semmi különbség nincsen, és ha ezt felismerjük, attól kezdődően bárkivel kommunikálni tudunk, bárkit képesek leszünk megérteni.

Itt van például Bartók Béla. Micsoda közhely ez is – és milyen igaz! –, hogy világraszólóan modern is csak úgy lehetsz, ha a folytonosságot – kopottabb szóval: a gyökereket – nem tagadod meg, hanem éppen ellenkezőleg, kihasználod. Az erdélyi népzene – román is, magyar is – ugyanúgy ott van a világzene vérkeringésében, ugyanúgy megkerülhetetlen Bartók Béla révén, mint ahogy – kevésbé látható hajszalereken át – a fekete-piros haza-vágy és hazavágyódás is benne van a barcelonai civilruhás, tornacipős forgásban. Akkora hatású írónk vagy költőnk nem nagyon van, mint Bartók a zenében, talán Petőfit kivéve, ám ő sem azáltal ismert elsősorban, amit írt, hanem ahogyan élt és halt. De az utóbbi időben

azért bebizonyosodott, hogy a nyelvi akadályokat is le lehet küzdeni, és Márai Sándor már-már bestsellerré tudott válni kontinensünk nyugati felén, az meg egyenesen szégyenünk lehet, hogy Bánffy Miklós *Erdélyi történetének* európai visszhangjára meglepetten kellett felkapnunk a fejünket, mert itthon kevesen olvassák őt. Lugosi Béláról is azért tudnak mindenfelé, mert az ő alakításával kezdődött az erdélyi Drakula idegborzongató népszerűsége, festőink közül pedig az itt-ott mégis elismert Aba-Novák Vilmos a cirkusz-motívum mellett beemelte a köztudatba az erdélyi falut is.

De miközben próbálok bizonygatni, hogy a világnak az eredetiség kell, a megismételhetetlen tapasztalatból születő megismételhetetlen élmény, azon is el kell töprengnem, hogy ebből a teóriából könnyen lesz – könnyen lett a történelemben – ultrakonzervatív, fundamentalista ideológia. Nem erről van szó. És nem is a „sajátosság méltóságával” indokolt egykori, sok szempontból érthető, de erdélyi közéletünkben annak idején engem is vitára ingerlő sündisznóállást akarom itt helytől és kortól függetlenül esztétikai, netán morális kritériummá tenni, hanem keresem én is azt a fix pontot, ahonnan mellőzöttség-érzésünk kimozdítható a sarkából. Ez a fix pont, azt gondolom, ma sem lehet más a mi esetünkben, mint egy olyan transzilván identitás, amely kiegészíti magyarságtudatunkat is, és összeköt azokkal, akikkel együtt élünk, a románokkal és másokkal, ha még egyáltalán maradtak mások is Erdélyben a románokon és rajtuk kívül. Báthori Erzsébet és Drakula gróf képzeletbeli násza ez, évszázadokon átívelve, hiszen a boszorkányok és vámpírok halhatatlanok. Ebből a különös, mágikus múltból, de ugyanakkor mai magyar és román alkotók józan Erdély-képéből származhatnak azok a sajátos értékek, amelyekre másutt is érdemes lehet odafigyelni. Ha ezt az Erdély-képet kölcsönösen közelíteni tudnánk, netán közössé tehetnénk, akkor már hozzáadnánk valamit a saját jövőnkhez, sőt a jövőhöz általában, nem csupán itt, hanem az Óperencián innen és túl mindenütt. Ehhez nem kell feladni a románok és magyarok közti versenyt, és nem kell lemondani a „sajátosság méltóságáról”.

Most is élénken emlékszem, hogy a múlt század ötvenes éveiben mire volt büszke egy kézdivásárhelyi gyermek. Világhíres romániai magyar vívóinkra, Szabóné Orbán Olgára például, majd valamivel később Stahl-Jencsik Katalinra. Meg aztán Balázs Jolánra, a két métert először átugró atlétára. De a rég halott Bolyai Jánosra is, aki „a semmiből egy új, más világot” teremtett. Vagy a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyyszerészeti Intézetre, mert az a hír járta, hogy külföldön Romániából csak ennek az egyetemnek a diplomáit fogadják el, mivel kizárólag ők tanítják meg a latin nomenklatúrát. Így mondták, így adom tovább. Milyen büszke voltam erre a latin nomenklatúrára! Nem tudtam, mi az, de ettől még nagyszerűbbnek tűnt ez a hazai magyar teljesítmény. Akkor még ugyanis teljesen magyar nyelvű volt az az egyetem. Persze a határon átnyúló büszkeségben is tobzódtunk, ha lehetett: Puskásról – apropó Spanyolország, ő akkor már ott futballozott – azt suttogták, olyan erős a bal lába, hogy egy angol kapus belehalt, amikor ki akarta védeni egy rúgását, és azóta Puskásnak le van pecsételve az a lába, tilos vele rúgnia, a kapusok pedig a világon mindenütt fekete mezben védtek – ez akkoriban tényleg így volt – a legenda szerint a gyász jeléül. Gonosz pletyka volt, de mi ebből csak annyit szűrtünk le, hogy jók vagyunk, még az angolok is félnak tőlünk. Akkor még valamiféle piramisnak képzeltem a világhírt, van egy csúcs, és fel kell jutni oda. Olimpiai aranyérem vagy Nobel-díj vár ránk ott fent, és természetesen gyönyörű panoráma. Mígnem rá kellett jönnöm, hogy

csúcs nincsen, mint ahogy középpont sincs, hanem csúcok vannak mindenféle, és nem is biztos, hogy van olyan eszközünk, amellyel egymáshoz mérhénénk a magasságukat. Az egyébként erősen megkérdőjelezhető és valószínűleg még sok földrengést kiváltó Facebook-nyilvánosság mindannyiunkban azt a tévképzetet kelti, hogy máris a Csomolungmán vagyunk, onnan nézünk szét a világra. És valóban, kinek-kinek megvan a Csomolungmája, ahonnan széttekinthet, de megtörténhet, hogy nem ugyanazt látja, mint a többiek. Savanyú a szőlő, mondhatná valaki, olyankor születnek ezek a teóriák. Valóban savanyú már nekem is egy régi, közös univerzum közösen megművelt szőlőhegyének bora, ecet lett mára belőle, de nem is hiszek a szellemi teljesítmény semmiféle világbajnokságában. Bár nyilván nincsen annál bódítóbb és tanulságosabb megméretkezés például egy író számára, mint amikor egy másik nemzet kritikusaiktól érkezik a dicséret. Hiúságomat beismerve megvallhatom, hogy a szinte folyamatos támadások közepette, politikai teljesítményem időnkénti román elismerésénél hízelgőbb volt számomra, hogy verseim román fordításáról vezető román kritikusok írtak fontosat és – érzésem szerint – pontosat.

Integrálódunk és globalizálódunk, látszólag nyelvi és kulturális határok szűnnek meg, de közben egyre távolodunk a közös világranglistától, talán nem nyelvi vagy kulturális okokból, de mozaikvilágok születnek körös-körül. Újra meg újra elmesélem, ha ilyesmi kerül szóba, hogy évekkal ezelőtt Bukarestből telefonon hívtam Kolozsváron élő biológus fiamat, akivel hetente egyszer-kétszer szoktunk beszélni, de most valamivel hosszabb ideje nem tudtunk egymásról, kérdeztem, hogy merre van, és kiderült, hogy valahol Skandináviában. – Hát ott mit csinálsz? – A társas rovarok kutatóinak kongresszusán veszek részt. – Igen? És kik vannak ott? – Mindenki, aki számít a világon – felelte. Belém nyilallt hirtelen, hogy ezek szerint én a saját fiamon kívül senkit nem ismerek, aki számít a világon. És aztán arra is rádöbentem, hogy ez így van jól. Amíg nincsen közös világuk a politikusoknak, méh- és hangyakutatóknak, íróknak, bélyegyűjtőknek, sarkutazóknak, műépítéseknek, kukoricatermesztőknek és kutyaszakértőknek, addig vagyunk tulajdonképpen biztonságban, akármilyen furcsa is ez. Csakis úgy lehet egyszerre szép a barcelonai Szent Család, a marosvásárhelyi Kultúrpalota vagy a kolozsvári Kakasos Templom, ha elfogadom, hogy akár ugyanazon a kultúrán belül is lehetséges többféle értékrend, és ha kellő derűvel szemlélem, hogy egy-egy amatőr versblog szerzői az egekig dicsérik egymás tisztaságát, itt-ott még neki is lendülő rigmusait. Vagy egészen más oldalról megközelítve: végül is olyan nagy baj-e, hogy Magyarországon például még évi versválogatásból is kettő van – *Szép versek* és *Az év versei* –, körülbelül száz-száz szerzőt felvonnaltatva, de nincsenek többen hűsznál, akik mindkét antológiában szerepelnek?

Fogadjuk el, hogy talán nem is olyan rossz egy olyan korban élni, amikor vannak ugyan kiemelkedő teljesítmények, de első díjas nincsen, illetve sok első díjas van, nem a zsűri döntésképtelensége miatt, hanem mert alakul egy mozaikvilág, amelyben Barcelona centiméterre akkora távolságra van Marosvásárhelytől, mint Marosvásárhely Barcelonától. Hogy a katalánok autonómiáját azért elkívánhatnák a székelyek? Ezzel nagyon is egyetérthetünk. De ahogy látom, ők sem erre a legbüszkébbek, hanem talán Salvador Dalíra vagy az FC Barcelonára. A politikai teljesítményen innen és túl a kultúrára, művészetre vagy sportra, tehát végső soron a népszavazáson el nem fogadható és vissza sem utasítható szellemi, szemléleti függetlenségre.